

IV

HVEM ER NIELSEN?

EN INTRODUKTION TIL KOMMUNISTEN
OG MODSTANDSMANDEN
BØRGE HOUMANN

AF HISTORIKER MORTEN MØLLER
DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Hvem var modstandsbevægelsens vigtigste aktør? Hvem påtog sig det største, det mest omfattende arbejde i bevægelsens ledende organer i årene 1941-45? Giver det overhovedet mening at forsøge en sådan kvantificering?

Frihedsrådets måske kendteste ansigt, Mogens Fog, kastede sig ud i øvelsen, da han efter krigen udtalte: ”Hvis man skulle pege på en mand, der efter min mening mest alsidigt har betydet noget for modstandsbevægelsen, så er manden Børge Houmann – selvom hans stilfærdighed gør, at hverken han eller andre har talt så meget om det.”

Børge Houmann (1902-94) er den sidste af de centrale skikkelser fra Danmarks Frihedsråd, som endnu ikke er biograferet. Det kan kun undre. Under dæknavnet ”Nielsen” blev han i modstandskredse kendt for sin imponerende *security*, som betød, at han i modsætning til mange andre modstandsfolk forblev på fri fod under hele besættelsen. Ved befrielsen var det på trods af næsten to års arbejde i Frihedsrådet kun få af rådets medlemmer, som kendte ”Niensens” virkelige identitet.

Da Mogens Fog i oktober 1944 blev arresteret af Gestapo og kom under hårdhændet behandling i det berygtede Shellhus, var et af forhørens tilbagevendende emner Frihedsrådets sammensætning. Gestapo var på dette tidspunkt godt orienteret om rådsmedlemmernes rigtige navne, men ét alias havde man endnu ikke haft held til at identificere. Forhørslederen spurgte derfor Mogens Fog: ”Hvem er Nielsen?” Han fik ikke noget svar.

Børge Houmann blev født i Fredericia i 1902, men flyttede tidligt med familien til England, hvor han under Første Verdenskrig nåede at melde sig som frivillig britisk soldat i en alder af blot 16 år. Kun fredsaftalen i november 1918 hindrede ham i allerede på dette tidspunkt at stifte bekendtskab med krigens brutalitet.

Senere rejste han tilbage til Danmark, blev i 1920’erne kommunist og i 1934 fuldtidsfunktionær i Danmarks Kommunistiske Parti (DKP), hvor han især varetog partiets forlagsvirksomhed og propagandistiske offensiv. Han var desuden aktiv i tidens antifascistiske arbejde og smuglede blandt andet danske pas til forfulgte kommunister i det nazistiske Tyskland.

Under besættelsen tilhørte Houmann DKP’s illegale ledelse. Han repræsenterede partiet i Frihedsrådet og var en ledende kraft bag den tværpolitiske modstandsorganisation Frit Danmark, hvis navn Houmann selv foreslog. Han fungerede desuden som politisk leder af modstandsgruppen

Børge Houmann slapper af under en ferietur til Stevns i 1947 sammen med den nære allierede fra modstandskampen, Mogens Fog. Skønt Houmann blev i DKP, da Fog i 1959 var med til at starte SF, forblev de venner livet ud. Modstandskampen havde skabt et fællesskab, som senere politiske uoverensstemmelser ikke kunne ødelægge.

BOPA (Borgerlige Partisaner) og var i det hele taget langt mere involveret i sabotageplanlægning og andre ”praktiske” operationer end de øvrige medlemmer af Frihedsrådet. I modsætning til Mogens Fog og Frode Jakobsen gik Børge Houmann ofte med en cyankaliumampul i munden, klar til brug i tilfælde af arrestation. For som han senere formulerede det: ”Jeg vidste for meget om for meget – og for lidt om mig selv.” Efter krigen spillede Houmann en hovedrolle i DKP, og ikke mindst som chefredaktør på *Land og Folk* i årene 1945-55 var hans betydning markant på et tidspunkt, hvor det kommunistiske partiorgan en overgang var landets tredjestørste dagblad. Som chefredaktør og agitator i disse første og intensive år af Den Kolde Krig kombinerede Houmann høflighed og mildt væsen med et stærkt politisk engagement. Eller som *Frit Danmarks* redaktør, Kate Fleron, udtrykte det:

Børge Houmann taler i Fælledparken på Grundlovsdag den 5. juni 1945. Præcis en måned forinden kunne han efter knap fire års illegal tilværelse i København endelig stå frem i et frit Danmark og afsløre, at han var identisk med Frihedsrådets diskrete "Nielsen".

Den 86-årige Børge Houmann holder en takketales, da han i juni 1988 modtager Martin Andersen Nexø Prisen på forlaget Vindrose. To år senere udgav han sin erindringsbog *Kommunist under besættelsen*, og vennen Hans Hertel spurgte stiltørdigt i *Politiken*: "Hvor mange skriver deres bedste bog som 88-årig?"

”Når Houmann holder valgtale, er det med en besk indignation og med en voldsomhed i angreb og krav, der står i forbløffende modsætning til ’Nielsens’ optræden [under besættelsen], der havde sin styrke og sin charme i hans ro, i hans få, men velgennemtænkte bemærkninger, der var udtryk for en usædvanlig respekt for de øvrige tilstedeværendes meninger. Kun sjældent lynede hans lidenskab som et sværd gennem luften. Var det virkelig en kommunist, denne distingverede herre, der lignede en kontorchef i et ministerium, og som talte så dæmpet og velovervejte?”

Houmann blev efter en af mange stridigheder i DKP afsat som chefredaktør i 1955, men på trods af en ydmygende behandling blev han i partiet, da hans venner Aksel Larsen og Mogens Fog i 1958 brød ud og dannede SF. Han havde siden sin ungdom haft en levende interesse for litteratur, udgivet sin første digtsamling som 19-årig og oversat såvel Walt Whitman som James Joyce. Fra og med 1960’erne vendte han tilbage til litteraturen og blev blandt andet kendt som landets førende Martin Andersen Nexø-forsker og udnævnt til æresdoktor i både København og DDR.

Houmanns forfatterskab i den sidste del af hans tilværelse var på trods af helbredsproblemer af et imponerende omfang. Han skrev en række bøger og var desuden redaktør på talrige antologier og kildesamlinger om både historiske og litterære emner, flere af dem udgivet på hans eget forlag Sirius. I en alder af 88 år udgav han i 1990 den særdeles velskrevne, men også særdeles selektive erindringsbog *Kommunist under besættelsen*, som giver et unikt indblik i det illegale liv under krigen. På det tidspunkt var der gået næsten 70 år siden hans litterære debut i 1920’ernes København.

Frode Jakobsen og Mogens Fog er tidligere blevet biograferet. Nu er turen kommet til Frihedsrådets tredje og mere diskrete, men bestemt ikke mindre interessante hovedperson. ”Det er ikke til at vide, hvad nutidens flittige granskere af arkiver fra fortiden vil finde frem til af forklaringer,” skrev Børge Houmann spydigt kort før sin død. ”De vil sikkert berede os, der gennemlevede perioden, en del overraskelser både med hensyn til, hvad vi gjorde, og hvad vi tænkte. På 50-60 års afstand og med støtte i papirer, som man selv udvælger, er der næppe grænser for overraskelsernes mangfoldighed.”

Tilliden til historikernes evner kunne hos Houmann ligge på et meget lille sted. Ikke desto mindre må tiden nu være moden til, at hans eget liv udsættes for ”overraskelsernes mangfoldighed”.

BØRGE HOUMANN

- 1902: Født 26. marts i Fredericia
- 1909: Skolegang i England
- 1921: Litterær debut med digtsamlingen *Opus 1*
- 1927: Medlem af DKP
- 1934: Partifunktionær på fuld tid
- 1939: Medlem af DKP’s centralkomité
- 1941: Undslipper politiets arrestation af ledende kommunister og går under jorden
- 1942: Medstifter af modstandsorganisationen Frit Danmark og politisk leder af BOPA
- 1943: DKP’s repræsentant i Danmarks Frihedsråd
- 1945: Folketingsmedlem og chefredaktør på *Land og Folk*
- 1957: Stifter forlaget Sirius
- 1958: Afsættes fra alle poster i DKP
- 1973: Æresdoktor på Københavns Universitet på kildeudgivelsen *Breve fra Martin Andersen Nexø*
- 1988: Udgiver sidste del af mammutbiografien *Martin Andersen Nexø og hans samtid*
- 1990: Udgiver erindringerne *Kommunist under besættelsen*
- 1994: Dør 20. januar, 91 år gammel